

Любов Дудар

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

В умовах розвитку міжнародної торгівлі і споріднених їй видів діяльності, успіх окремих підприємств та галузей економіки на зовнішньому і внутрішньому ринках повністю залежить від того, наскільки їх продукція або послуги є конкурентоспроможними та відповідають стандартам якості. На світовому ринку конкурентоспроможність нашої аграрної продукції має переважно ціновий характер і великою мірою залежить від кон'юнктури на зовнішніх ринках.

Сьогодні в нашій державі спостерігається позитивна динаміка економічного розвитку, формуються цивілізовані взаємовідносини між товаровиробником, підприємцем і споживачем, тому питання якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції набувають особливого значення.

Проблеми підвищення якості вітчизняної продукції в умовах ринкової економіки досить широко розглядаються в економічній літературі науковцями Інституту економіки НАН України, зокрема у працях С.В.Шолудченко [7], С.Р.Камінової [10], А.Шевченко, Є.Шубін [8], С.Кваші [9] і ін.

Більшість публікацій приділяють основну увагу ролі якості аграрної продукції на ринку, продукції харчової промисловості, зерна, як основної культури, що займає чи не найбільшу питому вагу в експортних операціях. Проте проблеми підвищення якості аграрної продукції, їх особливості, необхідність управління якістю, висвітлюються мало. А вони потребують надзвичайної уваги, цілеспрямованого фінансування, використання інвестицій, посилення уваги з боку органів управління.

Основною метою статті є аналіз сучасних проблем і особливостей формування та підвищення якості продукції аграрного виробництва, підвищення й конкурентноздатності на основі впровадження систем управління якістю.

Управління якістю - це сукупність функцій управління направлених на підвищення якості продукції і послуг. Здійснюється з метою створення на підприємстві умов при яких можливо контролювати, регулювати якість, забезпечувати відповідність прийнятим вимогам.

Управління якістю в системі аграрного виробництва здійснюється через управління технологічними процесами на стадії яких формується якість. Технологічні процеси і зв'язки між

ними вимагають постійного аналізу і покращення, що можливо забезпечити при умові функціонування системи управління якістю.

Організація управління якістю повинна забезпечити використання досягнень сучасної науки, техніки, створення на підприємстві організаційно-технічної бази для виготовлення якісної продукції, ефективного контролю якості на всіх етапах виробництва, зберігання, транспортування і переробки продукції, дотримання технологічної і виконавчої дисципліни, використання економічних і моральних стимулів підвищення якості продукції.

В умовах ринкових відносин якість забезпечує і гарантує підприємство. Ринок збалансованим попитом і пропозицією стимулює якість.

Управління якістю визначає політику, мету, відповідальність в галузі якості, яка здійснюється за допомогою :

- планування якості;
- оперативного управління;
- контролю якості на всіх етапах виробництва.

Основна мета управління якістю полягає в тому, щоб забезпечити виробництво продукції, рівень якості якої відповідає кращим світовим досягненням, або перевищує їх. Виробництво такої продукції повинно бути економічно доцільним, обґрунтованим за суспільною потребою в ній, забезпечити ефективність затрат на якість.

Забезпечення якості продукції повинно бути передбачено на рівні працівників конкретних операцій і видів робіт та виробничих підрозділів і підприємства в цілому. Тобто, потрібна чітко організована система управління якістю, всі види якої повинні бути спрямовані на скорочення, виключення, запобігання невідповідності продукції діючим вимогам.

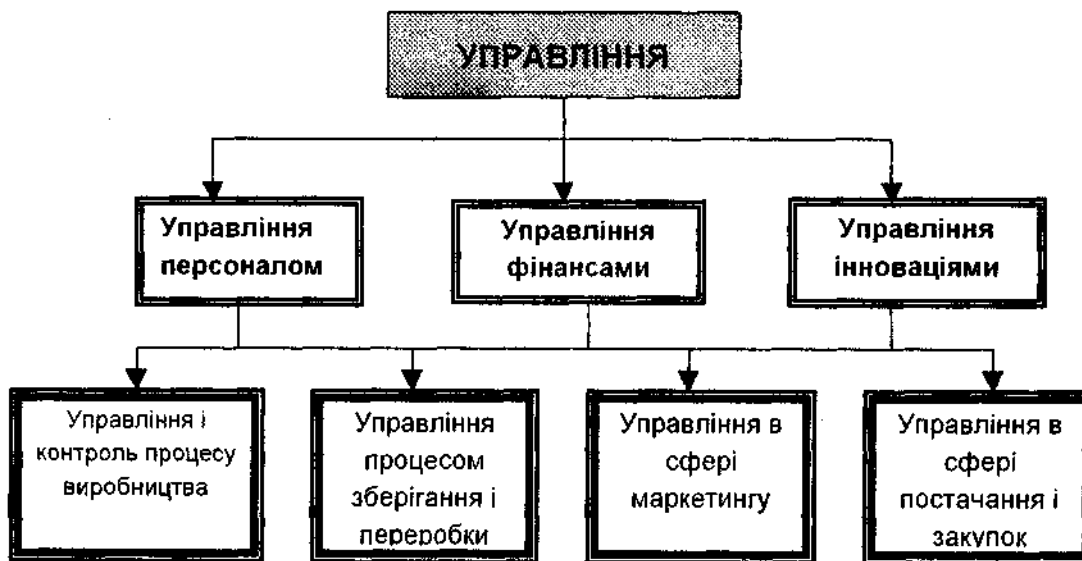

Рис.1. Види управлінської діяльності в галузі якості

Кожен із цих спеціалізованих видів управлінської діяльності здійснюється за допомогою таких загальних функцій управління:

- планування заходів по підвищенню якості;
- організація виробництва продукції заданої якості;
- регулювання виробничих процесів, технологічної дисципліни ;
- контроль якості продукції і послуг;
- облік затрат на якість;
- інформаційне забезпечення про рівень вимог до якості продукції;
- стимулювання за підвищення якості продукції;
- правове забезпечення заходів по підвищенню якості продукції;
- метрологічне забезпечення контролю якості;
- аналіз результатів від підвищення якості.

Управління якістю розуміють як адміністративну діяльність, що складається з 4 етапів: встановлення вимог до якості, оцінка відповідності продукції цим вимогам, прийняття заходів при невідповідності продукції вимогам нормативних документів, подальше підвищення вимог до якості.

Рис.2. Етапи формування якості

Спеціалісти повинні взяти на себе управління якістю виготовлення продукції на всіх етапах виробничого процесу. Тому кадри повинні мати більш високий рівень професійної підготовки, щоб приймати участь у всьому комплексі робіт з оцінювання вимог споживача, номенклатури ринку, в стратегічному плануванні підприємства, контролю якості технологічних процесів, оцінюванні організації виробництва і вдосконаленні системи управління якістю. Добре налагоджена система навчання всіх категорій працюючих теорії управління якістю, практичним навичкам, створення, виготовлення і обслуговування продукції повинна забезпечити зміну мислення і відношення до виконуваної роботи.

Завдання керівника підприємства і апарату управління – визначити пріоритети по кожному напрямку діяльності і сформулювати схему досягнення мети – вищої якості. Правильна побудова схеми підвищення якості і ринкова позиція підприємства залежать від політичних, економічних, науково-технічних та інших факторів. Всіх їх потрібно сприймати комплексно. Тому керівник підприємства обов'язково повинен враховувати пріоритети в конкуренції товарів на сьогодишньому ринку (якість продукції, надійність поставок, еластичність продукції і об'єму виробництва, низьку вартість споживання продукції, купівлі, продажу), результати аналізу існуючої практики менеджменту в галузі якості.

Більш висока якість обходиться дорожче. Це найпоширеніша думка щодо якості. Але новий погляд на механізми створення якості і процеси виробництва показав, що висока якість не завжди коштує дорожче. Важливо зрозуміти, як створюється якість продукції при сучасному виробництві. На основі потреб ринку якість спочатку визначається у вигляді технологій. Потім все це втілюється в реальну продукцію за допомогою відповідних виробничих процесів.

Вкладання більших коштів в наукові дослідження і дослідні розробки може дати в результаті помітне підвищення якості продукції. Одночасне вдосконалення виробничих процесів може привести до значного зниження собівартості продукції. Це широко продемонстровано в Японії і на Заході.

Першим офіційним механізмом управління якістю на початку цього століття був контроль і більшість виробників досі впевнені, що якість може бути поліпшена за допомогою суворого контролю. Слід відмітити, що перевірка може привести тільки до відокремлення якісних виробів

від неякісних. Сама по собі вона не може поліпшити якість виготовленої продукції. Більшість того, тоді як останні дослідження показують, що від 60 до 70 % неякісної продукції, виявленої на виробництві, прямо або посередньо відноситься до помилок, допущених на таких ділянках, як технологічна підготовка виробництва і закупівля продукції та її зберігання. Майже всі перевірки і дії з управління якістю все – таки спрямовані на виробничу ділянку.

Отже, підвищення якості агропромислової продукції пов'язане з необхідністю вдосконалення технології і організації виробничих процесів. Господарства в яких успішно освоюються прогресивні технології виробництва, нові форми організації і оплати праці, досягають значних результатів як у збільшенні виробництва продукції, так і в покращенні її якості.

Слід відмітити, що формування якості агропромислової продукції характеризується рядом особливостей, пов'язаних з використанням живих біологічних об'єктів, для яких характерні два взаємопов'язані чинники – спадковість і мінливість. Спадкові якісні ознаки – морфологічні, біологічні, біохімічні – є базою для стандартизації. Мінливість організмів, пластичність затрудняють встановлення єдиних вимог до якості в стандартах. Найважливішими спадковими властивостями є сортові особливості в рослин і породні в тварин. Проте в межах одного сорту, одної породи тварин зустрічається різна якість. Вона визначається, наприклад, неоднорідністю насіння: розмір насіння, швидкість проростання, різний вміст поживних речовин. Це пояснюється генетичними особливостями рослин, умовами формування і вирощування насіння. Неоднорідність насіння приводить до неоднорідності рослин, а в результаті – до неоднорідності одержання продукції.

Великий вплив мають генетичні особливості і на якість продукції тваринництва. Цим викликана цілеспрямована племінна робота, застосування спеціальних селекційних прийомів, технології вирощування молодняку, що дозволить забезпечити різну якість тварин і виходу продукції.

Біохімічні процеси в рослинах формуються під впливом клімату. Хімічний склад рослин залежить від водного і температурного режиму. При достатній забезпеченості посівів водою в рослинах формуються переважно вуглеводні форми (крохмаль, цукор) і вміст олії, а при недостатній кількості води – білкові сполуки. Саме тому висока літня температура при невеликій кількості опадів сприяє накопиченню білку в зерні пшениці. Від погодних умов залежить нагромадження цукру в плодах, винограді, овочах. В сиру дощову погоду розвиваються хвороби рослин, що знижує якість продукції. Крім того надмірна кількість води в період перед збиранням урожаю може привести до зниження вмісту білку в пшениці, цукру в коренеплодах цукрового буряка, винограді, кавунах і т.д.

Ґрунти (родючість, механічний склад, рівень залягання вод, мікрорельєф) визначають набір культур у сівозміні, місце вирощування, якість продукції рослинництва. Наприклад, вирощування моркви сорту Шантане на важких суглинкових ґрунтах сприяє одержанню 27 – 41 % нестандартних коренеплодів (дрібної, розгалуженої, потрісканої). Погіршення якості може бути викликане незбалансованістю поживних речовин в ґрунті.

Технологія вирощування в значній мірі впливає на формування якості продукції. Строки посіву, підживлення, обробітку, науково-обґрунтована сівозміна характеризують рівень технологічної дисципліни і, головне, формують майбутню якість продукції. Ці елементи технологічного процесу і особливо підживлення, потрібно враховувати, посів проводити з врахуванням особливостей ґрунтів, вмісту в ґрунті поживних речовин. Наприклад, недостатня кількість доступного азоту в ґрунті зумовлює зникнення білку в зерні пшениці. Внесення азотних добрив дозволяє усунути диспропорцію в живленні рослин і підвищує білковість зерна. Особливо сприятливо впливає на підвищення вмісту клейковини азотне підживлення в період від початку колосіння рослин до молочної стиглості зерна. Для цього проводять позакореневе підживлення посівів. При надмірному внесенні азотних добрив знижується вміст цукру в цукрових буряках, плодах, овочах, вони гірше зберігаються. При певних погодних умовах (низькі температури, вологість, сухе посушливе літо) підвищені дози азотних добрив сприяють накопиченню в рослинах нітратів.

Вміст клейковини в зерні, вміст олії в соняшнику, сухих речовин в помідорах залежить від використання фосфорних добрив, внесення фосфорно-калійних добрив підвищує цукристість в продукції.

Погіршується якість продукції внаслідок недотримання строків посіву і збирання. Ранні строки посіву соняшнику впливають на підвищення вмісту олії, запізнення посівів пшениці знижує вміст клейковини на 2,6-6,5 %, пізні строки збирання пшениці знижують скловидність зерна, колір, що призводить до погіршення хлібопекарських властивостей муки. Якщо зерно пшениці очистити від сміття і зернових домішок після обмолоту на протязі доби підвищується

вміст в ньому клейковини на 1-3 %. В насінні недозрілого соняшнику з вологістю 18 – 30 % розвивається мікрофлора і при високій активності ферментів різко зростає кислотне число олії. Несвоєчасне збирання фруктів, ягід погіршує їх зберігання (гниють, погіршують смакові якості). Викачаний недозрілий мед з вологістю вище 21 % не може зберігатися.

Якість продукції залежить від технології збирання, товарної обробки, зберігання. Тому стандартами на всі види продукції передбачені допустимі норми вологості, засміченості, зернових і олійних домішок, пошкодження продукції.

Щоб успішно керувати організацією і забезпечувати її функціонування в сучасному конкурентному середовищі необхідно систематично і відкрито спрямовувати та контролювати її діяльність. Успіху можна досягти завдяки впровадженню системи управління, розробленої для постійного поліпшення показників діяльності, з врахуванням потреб щодо підвищення якості. Стандартом ДСТУ ISO 9000-2001 *“Системи управління якістю. Основні положення та словник”* встановлено вісім принципів управління якістю, які керівництво організації може використовувати для поліпшення показників діяльності:

1. **Орієнтація на замовника.** Організації залежать від своїх замовників, тому повинні розуміти поточні та майбутні потреби замовників, виконувати їхні вимоги і прагнути до перевищення цих вимог.

2. **Лідерство.** Єдність мети та напрямів діяльності організації залежать від керівника підприємства. Вони впливають на внутрішнє середовище, забезпечують виконання завдань, що стоять перед організацією.

3. **Залучення працівників.** Кадри становлять основу організації. Правильне використання їх здібностей приносить користь організації.

4. **Процесний підхід.** Результативність та ефективність роботи підприємства залежать від управління ресурсами та технологічними процесами.

5. **Системний підхід до управління.** Управління організацією охоплює управління якістю поряд з іншими аспектами управління.

6. **Постійне поліпшення** – незмінна мета організації.

7. **Прийняття рішень на підставі фактів.** Ефективні рішення приймають на основі даних економічного аналізу та інформації.

8. **Взаємовигідні стосунки з постачальниками.** Відносини організації і постачальників є взаємовигідними і взаємозалежними та впливають на спроможність обох сторін створювати цінності.

Ці вісім принципів управління якістю формують основу стандартів на системи управління якістю, які входять до стандартів ISO серії 9000.

Реалізація принципів управління якістю в повсякденній практиці здійснюється шляхом створення та запровадження на підприємствах систем управління якістю як складової управління організацією.

Важлива роль в системі управління якістю відводиться забезпеченню ресурсами (кадри, інфраструктура і виробниче середовище). Персонал залучений до робіт, що впливають на якість продукції, повинен бути компетентним, мати належну освіту, професійну підготовку, кваліфікацію та досвід. Організація повинна чітко визначити інфраструктуру та виробниче середовище, необхідне для досягнення відповідності вимогам до продукції та управляти ними. Для планування випуску продукції організація визначає цілі у сфері якості та вимоги до продукції, потреби в документах, забезпеченні ресурсами, необхідні перевірку, інспектування та випробування.

Документ, в якому визначають процеси системи управління якістю (в тому числі процеси випуску продукції), а також ресурси, застосовувані для виробництва продукції називають *програмою якості*.

Організація впроваджуючи систему управління якістю повинна:

- визначити процеси, необхідні для системи управління якістю, та їхнє застосування на всіх рівнях організації;
- визначити послідовність та взаємодію цих процесів;
- визначити критерії та методи, необхідні для забезпечення результативності цих процесів та управління ними;
- забезпечити наявність ресурсів та інформації, необхідних для нормального функціонування системи;
- здійснювати моніторинг, вимірювання та аналіз виробничих процесів;
- вживати заходів для поліпшення запланованих результатів.

Рис.3. Взаємозв'язки між поняттями у сфері управління якістю

Організація повинна управляти виробничими процесами відповідно до вимог державного стандарту. Системи управління якістю повинні охоплювати процеси пов'язані з управлінською діяльністю, постачанням ресурсів, випуском продукції та вимірюваннями.

Стандарт ДСТУ ISO 9001-2001 не містить вимог, специфічних для інших систем управління, пов'язаних, наприклад, з навколишнім середовищем, гігієною та безпекою праці, фінансами та ризиками. Він дає змогу організації узгодити або інтегрувати свою систему управління якістю з відповідними вимогами до системи управління підприємством.

До елементів систем якості належать :

- документально—оформлені результати досліджень ринку (замовників чи споживачів);
- визначення політики і мети в галузі якості;
- організаційна структура підприємства;
- управління ресурсами;
- виконання технологій і випуск продукції;
- методи, правила, систему управління якістю;
- інформаційна система.

Політика управління у сфері якості повинна відповідати меті організації, сприяти постійному поліпшенню результативності системи управління якістю, бути основою для виконання цілей у сфері якості, зрозумілою на всіх рівнях організації та аналізуватися з погляду її постійної придатності.

Фактори, що впливають на політику підприємства в галузі якості :

- гарантії підприємства відносно виробленої і реалізованої продукції;
- вимоги законодавства;
- вимоги споживачів до якості продукції і системи якості;
- умови конкурентної боротьби;
- економічні розрахунки;
- технологічні умови .

Проблема забезпечення якості продукції є особливо актуальною і комплексною: науковою, технічною, економічною і соціальною, і у вирішенні її повинні приймати участь висококваліфіковані спеціалісти, які вільно володіють сучасними методами управління якістю, незалежно від того, в якому секторі вони працюють: державному чи приватному, на великих підприємствах чи в малому і середньому бізнесі, тому, що загальні принципи організації і забезпечення високої якості продукції та послуг не залежать від розміру підприємства.

Рис.4. Мета систем якості

Отже, суттєві економічні перетворення в організації діяльності аграрних підприємств, дія конкурентних механізмів докорінно змінює ставлення до управління якістю і стає очевидною необхідність переходу від системи формування якості продукції у її традиційному розумінні до цілісної системи управління якістю в ринкових умовах господарювання.

Література

1. Закон України "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини". 2. Концепція державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг). 3. ДСТУ ISO 9000-2001 Системи управління якістю. Основні положення та словник. 4. ДСТУ ISO 9001-2001 Системи управління якістю. Вимоги. 5. Л. Школьник. Якість як національна ідея України. // Стандартизація, сертифікація, якість-2003.-№3. 6. Ю. Кабаков. Системи управління на основі ISO 9001:2000-впровадження та підсумки. // Стандартизація, сертифікація, якість-2003.-№1. 7. С.В. Шолудченко. Управління якістю на основі міжнародних стандартів ISO-9000 // Економіка АПК, 2002 №2. 8. А. Шевченко, Є. Шубін. Впровадження систем управління якістю на українських підприємствах. Необхідність та проблеми. // Стандартизація, сертифікація, якість-2003.-№4. 9. С. Кваша. Конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції в умовах вступу до СОТ // Економіка України – 2003.-№10. 10. С.Р. Камінова. Нові стандарти на молочну сировину та диференціація закупівельних цін. // Економіка АПК, 2002 № 2.

Анотація

В статті викладено особливості формування якості продукції аграрного виробництва та вимоги нових стандартів до систем управління якістю на виробництві, що дає змогу виготовляти високоякісну і конкурентоспроможну продукцію і на цій основі підвищувати економічну ефективність АПВ.

Annotation

In the article the features of formation production quality of agrarian manufacture, are shown, the requirement of new standards to a control system of quality on manufacture that enables to produce high-quality and competitive production, which allow to increase economic efficiency of agroindustrial manufacture, are stated.